

Oponentský posudek na rigorózní práci Mgr. Daniela Bartoně: *Náboženská svoboda ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva*

Předložená rigorózní práce o standardním rozsahu 89 stran se zaměřuje na zajímavé, aktuální a v českém prostředí prozatím nepříliš zpracované téma ochrany náboženské svobody v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva (dále ESLP). Práce je rozčleněna do úvodu, pěti věcných částí a závěru. V úvodu autor stručně představuje téma práce, charakterizuje základní rozlišení *forum internum* a *forum externum* a uvádí strukturu práce. První věcná část je věnována pojmům náboženství a náboženská svoboda, které jsou na tomto místě vymezovány z historického a náboženského pohledu. Další část se snaží prezentovat tutéž problematiku z pohledu mezinárodního práva, resp. systému Evropské úmluvy pro lidská práva. Zbývající věcné části se zabývají náboženskými symboly, svobodou náboženství ve vzdělání a konfliktem svoboda náboženství vs. svoboda projevu. Půlstránkový závěr velmi stručně (na práci daného typu až nestandardně stručně) shrnuje některé závěry, k nimž autor v práci dospěl, a které více méně odpovídají тезím, z nichž v ní vycházel.

Hlavním kladem rigorózní práce je to, že se pokouší k tématu přistoupit inovativním způsobem a rozebrat jej nikoli v právu častěji využívanou metodou normativní analýzy, ale z pohledu hermeneutické interpretace textů. Tento přístup se sice častěji využívá v oblasti filozofie, náboženství, nebo umění, i v právu (včetně práva mezinárodního) ovšem může nalézt zajímavé uplatnění. Mimo jiné by zde mohl ukázat, že převládající diskurs ESLP není hodnotově neutrální, ale odráží určitý, v evropském regionu hegemonní pohled na svět, což pochopitelně vyvolává problémy zvláště při rozhodování případů, jež se týkají různých projevů „jinakosti“. Bylo by též možné dekonstruovat rozhodnutí ESLP a ukázat, jaká předporozumění se skrývají v jejich pozadí, jak tato předporozumění ovlivňují výsledky i vyznění případů a v jakých bodech se mohou lišit od předporozumění, s nimiž k Soudu pro změnu přicházejí stěžovatelé různých náboženských vyznání. Práce by tak mohla napomoci hlubšímu porozumění (understanding) judikatury ESLP a jeho ideových východisek. Tohoto cíle se jí bohužel daří dosáhnout jen částečně. Hlavní slabiny textu spatřuji v nedostatečném objasnění jejich teoretických a metodologických východisek, nepropojenosti jednotlivých částí textu a nedotaženosti hlavních argumentačních linií

Ze stručných odkazů a otázek, jež si práce klade, lze usuzovat, že teoreticky se autor hlásí k fenomenologii, metodologicky je mu pak blízká hermeneutika a její způsob výkladu textů. Tato východiska jsou legitimní a poměrně dobře vzájemně doplňují. Vzhledem k tomu, že nepatří k právnímu „mainstreamu“ a navíc jsou vnitřně rozrůzněná, zasloužila by si

nicméně aspoň základní (explicitní) představení a zasazení do širšího kontextu uvažování o právu a interpretace právních textů. Zdroje týkající se využití fenomenologického přístupu a hermeneutické metody v právu ostatně absentují i v seznamu použité literatury, kde mezi teoretickými pracemi výrazně dominují práce týkající se vědy o náboženství. S výjimkou stručného odkazu na francouzského filozofa Paula Ricoeura (str. 45) není v textu zmíněn jediný představitel fenomenologie či hermeneutiky mimo rámec religionistiky, navíc religionistiky výlučně křesťanské. To výrazně ovlivňuje autorům přístup a předurčuje předporozumění, s nímž on sám k tématice přistupuje.

Práce nepůsobí jako koherentní, logický a vnitřně uspořádaný celek. Naopak se zdá, jako by tu autor vedle sebe více položil několik sice tématicky souvisejících, ale ideově blíže nepropojených částí. To je zřejmé již v úvodních dvou kapitolách: ty by se nejspíše měly vzájemně doplňovat, tj. první by měla objasnit pojmy náboženství a náboženská svoboda z pohledu samotných náboženství, druhý z pohledu Evropské úmluvy o ochraně lidských práv (dále EÚLP). Tohoto cíle se ovšem v práci nedaří dosáhnout: zatímco první část je dosti propracovaná, využívá značného množství zdrojů (jak náboženských, tak religionistických) a vtahuje do hry mj. i koncepty lidské důstojnosti nebo náboženské tolerance, část druhá spíše klouže po povrchu a vystačí si, kromě *case law* ESLP, s jediným zdrojem (Evans, *Freedom of Religion under the ECHR*) a řeší odlišné problémy.

Je ostatně otázka, nakolik je vůbec vhodné stavět proti sobě pohled náboženství (konkrétně judaismu, křesťanství a islámu) a pohled ESLP a prezentovat náboženství jako jakýsi monolit. Vychází-li autor z toho, že EÚLP a judikatura ESLP odrážejí principy křesťanství (str. 20), bylo by logičtější konfrontovat spíše pohled „křesťanského světa“ (náboženství i práva) na straně jedné a pohled jiných tradic na straně druhé. Právě onen „pohled zvnější“ ale v práci s výjimkou stručných podkapitol o judaismu a islámu, chybí. Je také škoda, že autor se omezuje jen na tzv. náboženství knihy, zatímco odlišné tradice, byť i na ESLP v posledních letech stále častěji naráží, ponechává mimo rámec své pozornosti. Inkoherence poznamenávají i další části textu; jako by tu vedle sebe stály tři části: nábožensky či religionisticky orientovaný výklad o svobodě náboženství, výklad obecných institutů v rámci EÚLP a ESLP a analýza konkrétních kauz. Práce mezi těmito třemi částmi nevytváří jasné spojnice, a čtenář si proto není vždy jist, proč jsou mu určité informace – byť samy o sobě zajímavé – sdělovány a jak souvisejí s informacemi, které obsahují předchozí a následující kapitoly.

Konečně, práce je podle mého názoru teoreticky i metodologicky „nedotažená“. Autor se v textu příliš nedrží zvolené metodologie a nevyužívá ji ani v obecných pasážích, ani při

výkladu jednotlivých rozsudků ESLP, které tak spíše představuje a obecně komentuje, než „interpretuje“ v hermeneutickém slova smyslu. Odchýlení se od východisek hermeneutiky je pak zvláště zřetelné v některých hodnoceních a normativních doporučeních, jež text obsahuje. Autor např. opakovaně kritizuje Soud za to, že odděluje *forum internum* a *forum externum*, a doporučuje mu přijmout holistický přístup údajně vlastní náboženství. Je-li ovšem „nalezení objektivně správného či špatného porozumění iluzorní, neboť závěry vždy odrážejí zkušenost a předporozumění interpreta“ (str. 7), je otázkou, proč by interpretace nerozlišující obě oblasti měla být hodnotnější než interpretace rozlišující. Střet „předporozumění“, k němuž zde dochází, nemůže mít vítěze; nakonec v pravém slova smyslu se ani nejedná o střet. Práce by jistě mohla upozorňovat na nekoherence pozice ESLP, jeho hodnotové zatížení a předstíranou neutralitu. Těžko již ale může legitimně žádat, aby soud nahradil současné „sekulární“ předporozumění předporozuměním opřeným o náboženství. Zde již nejde o kritický rozbor mechanismů moci a rozhodování, ale o plédování za přijetí jejich alternativního modelu.

Předložená práce má značný potenciál, a proto, ač v této chvíli ještě není zralá na obhajobu, doporučuji její přepracování. V přepracovaném textu by bylo vhodné:

- a) podrobněji představit zvolená teoretická a metodologická východiska a následně tato východiska respektovat (alternativou by bylo jejich přehodnocení, i pak by ale východiska nová měla být v práci jasně uvedena a respektována);
- b) lépe propojit jednotlivé úseky textu tak, aby práce tvořila logický a koherentní celek;
- c) zvážit, nakolik by neprávnické části textu měly stát samostatně a nakolik by naopak bylo vhodné integrovat je do částí právních;
- d) respektovat pluralitu náboženských tradic a neredukovat náboženský přístup ideově i metodologicky na přístup křesťanství;
- e) rozšířit a vypilovat závěry tak, aby skutečně shrnovaly, k čemu autor v práci dospěl, a jasně vymezovaly, jaká doporučení předkládá.

V Praze dne 16. dubna 2010

JUDr. PhDr. Veronika Bílková, PhD., E.MA